

Asia: VN/1393/2020

Työryhmän mietintö lähestymiskiellon tehostamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Lähisuhdeväkivallan riskinarviointi

Lähisuhdeväkivallan entistä tehokkaampi riskinarviointi, turvallisuussuunnitelman laatiminen ja muut mietinnössä mainitut toimenpiteet ovat konkreettisia parannuksia uhrin asemaan. MARAK on uhrin auttamisen moniammatillinen menetelmä. Huomio kiinnittyi siihen, että MARAK-toiminta keskittyy pitkälti sosiaalihuollon ja poliisin yhteistoimintaan. Olisi hyvä, että lähisuhdeväkivallan

uhrilla olisi mahdollisuus myös oikeudellisen avun saamiseen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Rikosuhripäivystys ei korvaa asianajajan roolia. Voisiko uhria ohjata oikeudellisen avun eli avustajan hankintaan jo MARAK-vaiheessa tai olisiko tarpeellista, että MARAK-toiminnassa olisi mukana myös uhrien kanssa työskenteleviä asianajajia? Tällöin MARAK-ryhmässä olisi myös oikeudellista asiantuntemusta. Vastaavasti uhrien kanssa työskenteleviä asianajajia tulisi tiedottaa ja kouluttaa MARAK-toiminnasta, jotta myös asianajajat osaavat ohjata omia asiakkaitaan tarvittaessa palvelun piiriin.

2. Lähestymiskiellon määräämisen edellytykset

Mietinnössä todetaan, ettei lähestymiskiellon määräämisen edellytyksiä tai kiellon sisältöä ole perusteltua muuttaa. Toisaalta mietinnössä on kiinnitetty perustellusti huomiota etenkin sosiaalisessa mediassa tapahtuvan häirinnän ja epäasiallisen kirjoittelun haitallisuuteen uhrin kannalta. Sosiaalisen median kautta tapahtuva viestintä lisännee lähestymiskieltojen tarvetta.

3. Väliaikaisen lähestymiskiellon määrääminen viran puolesta

Mietinnössä esitetty malli, jossa pidättämiseen oikeutettu virkamies voi määrätä lähestymiskiellon viran puolesta, on merkittävä uudistus. Lähisuhdeväkivallan uhri ei välttämättä kykene tai uskalla vaatia lähestymiskieltoa suojakseen ja lähestymiskiellon hakeminen voi provosoida väkivallan tekijää. Kun kiellon määrää poliisi, uhri ei ole samanlaisessa asemassa kuin silloin, jos hän hakisi kieltoa itse. Se, että poliisi määräisi kieltoja jatkossa omasta aloitteestaan, on suuri muutos nykytilaan verrattuna.

Toistaiseksi poliisi on suhtautunut väliaikaisten lähestymiskieltojen määräämiseen varsin pidättyväisesti. Tätä osoittavat myös mietinnön tilastotiedot. Asianajajan työssä on ollut tilanteita, joissa uhri on pyytänyt poliisilta väliaikaista lähestymiskieltoa, mutta poliisi ei ole sitä pyynnöstä huolimatta määrännyt. Poliisin kynnys väliaikaisen lähestymiskiellon määräämiseen on ollut varsin korkealla. Mietinnössä todettu tavoite alentaa kynnystä väliaikaisen lähestymiskiellon määräämiselle on tarpeellinen muutos.

Siinä vaiheessa, kun poliisi määrää viran puolesta väliaikaista lähestymiskieltoa, lähisuhdeväkivallan uhrille tulisi poliisin viran puolesta hankkia oikeudenkäyntiavustaja. Väliaikainen lähestymiskielto johtaa käräjäoikeuden käsittelyyn ja uhrilla on tällöin ilmeinen avustajan tarve. Kaikki rikoksen uhrin eivät välttämättä kykene itse hankkimaan avustajaa, joten poliisin roolia avustajan luo ohjaamisessa tulisi korostaa.

4. Turvallisuutta parantavat toimenpiteet lähestymiskiellon määräämisen yhteydessä

Mietinnössä todettu uhrin ohjaaminen MARAK-palvelun piiriin ja turvallisuussuunnitelman laatiminen ovat tarpeellisia esityksiä. Usein lähisuhdeväkivallan uhri on alisteisessa asemassa ja neuvoton ja kykenemätön toimimaan yksin ja ilman tukea. On tärkeää, ettei uhri jää yksin lähestymiskiellon määräämisen jälkeen.

5. Väkivallan uhrien ja tekijöiden ohjaaminen palveluihin

Tältä osin viitataan edellisessä kohdassa todettuun. Myös väkivallantekijän avun tarpeen huomioiminen on tarpeellista ja avun tarjoaminen molemmille osapuolille on oikein. Myös asianajajia tulisi tiedottaa/kouluttaa aiheesta, jotta myös asianajajat osaisivat ohjata asiakkaitaan tarvittaessa palveluiden piiriin.

6. Oikeudellinen apu

Oikeus oikeudenkäyntiavustajaan lähestymiskieltoasiassa taloudellisesta asemasta riippumatta on suuri parannus lähestymiskiellon hakijan asemaan. Oikeusavun tulorajat ovat varsin matalat ja varsin usein lähestymiskieltoasioissa työssäkäyvät hakijat eivät saa oikeusapua. Myöskään oikeusturvavakuutukset eivät korvaa lähestymiskieltoasian oikeudenkäyntikuluja. Kulukysymyksen takia kaikki hakijat eivät ole hankkineet itselleen avustajaa tai ovat jopa jättäneet hakematta lähestymiskieltoa, johon heillä olisi ollut muutoin asialliset perusteet. Olisi toivottavaa, että kaikilla osapuolilla lähestymiskieltoasian käsittelyssä olisi oikeudellinen avustaja. Tämä tehostaa ja helpottaa myös tuomioistuimen työtä.

7. Oikeudenkäyntimaksu

Lähestymiskiellon maksuttomuus on yksiselitteisen hyvä ja kannatettava esitys. Mietinnön mukaan lähestymiskiellon maksullisuus on pienentänyt jopa kolmanneksella lähestymiskieltohakemusten määrää käräjäoikeuksissa. Tämä osoittaa sitä, että maksullisuus on nostanut kynnystä lähestymiskieltohakemuksen tekemiselle ja oikeusturva ei ole toteutunut siten kuin pitäisi.

8. Lasten asema

Lapsen ja vanhemman välisen lähestymiskiellon osalta mietinnössä esitetty selkeyttää merkittäväällä tavalla nykyistä tilannetta. Esityksessä todetaan yksiselitteisesti, että lähestymiskieltoon määrättyllä vanhemmalla ei ole oikeutta pitää yhteyttä lapseen tai tavata tätä. Ehdotus on lähtökohdiltaan kannatettava. Toisaalta kynnys vanhemman ja lapsen suhteen katkaisevan lähestymiskiellon määräämiselle tulisi rajata vain vakavimpaan tilanteisiin ja tällöinkin tulisi käyttää kestoaltaan lyhyempiä lähestymiskielloja. Lapsen etu on useimmiten suhteen korjaaminen vanhempaan kuin suhteen täydellinen katkaiseminen.

Vastaavasti lähestymiskiellon hakijaa ei voida velvoittaa hoitamaan lapsia koskevia asioita lähestymiskiellon aikana kieltoon määrätyn kanssa, vaan asiat tulisi hoitaa sosiaalityöntekijän välityksellä ja tapaamisten vaihdot tuettuina. Ainoastaan ennalta-arvaamattomat force majeure - tyyppiset tilanteet muodostaisivat perusteen sallitulle yhteydenottamiselle lähestymiskiellon voimassa ollessa.

Molemmat lapsia koskevat esitykset ovat perusteltuja ja tarpeellisia ja selkeyttävät toimintatapoja, jotka nykyisellään ovat olleet sekavia ja vaihtelevia. Lähtökohtaisesti lähestymiskiellon hakijat kokevat kaikenlaisen yhteistoiminnan kieltoon määrätyn kanssa ahdistavaksi, pelottavaksi ja vastenmieliseksi. Tavanomaista on myös se, että lasten asioiden perusteella kieltoon määrättyt ovat voineet pyrkiä ottamaan yhteyttä perusteettoman paljon. GREVIO-asiantuntijaryhmän havainnot nykytilan puutteista ovat todellisia ongelmia.

9. Lähestymiskiellon valvonta

Lähestymiskiellon sähköinen valvonta on suuri muutos verrattuna nykyiseen oikeustilaan. Sillä suojeltaisiin hengen tai terveyden vaarassa olevaa henkilöä. Uhrin kannalta esitys lisää merkittäväällä tavalla turvallisuutta ja estää tehokkaasti kieltoon määrätyn lähestymisy yrityksiä. Nykyisellään lähestymiskiellon valvonta on ollut tehotonta ja se on perustunut kiellolla suojatun ilmoituksiin, joita on selvitetty poliisin toimesta jälkikäteen. Se, että poliisipartio menisi paikan päälle akuuttiin tilanteeseen selvittämään lähestymiskiellon rikkomista, on harvinaista. Näin ollen sähköinen valvonta on merkittävä tehostustoimi. Se tulee kuitenkin rajata vain kaikkein vakaviin tilanteisiin.

Aiemmin käytössä ollut lähinnä pakkokeinoin liittynyt sähköinen valvonta on perustunut vastaajan suostumukseen. Ajatuksia herättää se, kuinka sähköinen valvonta lähestymiskiellon yhteydessä toimii, jos kieltoon määrätty vastustaa sähköistä valvontaa ja esimerkiksi valvontalaitteiden asentamista. Myös sähköisen valvonnan jopa kuuden kuukauden kesto tuntuu pitkältä. Sähköinen valvonta vartaloon kiinnitettyine laitteineen on merkittävä perusoikeuksien rajoitus, joka edellyttää huolellista perusoikeuksien punnintaa pakkokeinon kohteen oikeuksien ja vapauksien suojelemisen ja toisaalta suojattavan henkilön ruumiillisen koskemattomuuden loukkaamisen vakavuuden ja rikoksen uhkan todennäköisyyden välillä.

10. Lähestymiskiellon rikkominen

Lähestymiskiellon rikkomisen käsitteleminen kärjäoikeudessa kiireellisenä on perusteltua lähestymiskiellon tehokkuuden kannalta. Nykyiset käsittelyajat ovat pitkiä ja käytännössä rikkomisia on käsitelty vasta lähestymiskiellon päättymisen jälkeen.

Toisaalta osa lähestymiskiellon rikkomisista on omassa lajissaan varsin vähäisiä, esimerkiksi yksittäisen tekstiviestin lähettämistä. Tällöin herää kysymys, onko kyse sellaisesta asiasta, joka on käsiteltävä kiireellisesti kärjäoikeuden pääkäsittelyssä? Voidaan todeta, että kärjäoikeuksissa on kuitenkin kiireellisyysjärjestyksessä vähäisen lähestymiskiellon rikkomisen edelle priorisoitavia asioita. Lisäksi lähestymiskiellon rikkominen on varsin yleinen rikosnimike, ja todennäköisesti kiireellisiä käsittelyjä tulisi paljon. Varmasti osa lähestymiskiellon rikkomistilanteista on perusteltua käsitellä kiireellisinä, mutta kaikki asiat eivät ole laadultaan sellaisia.

Konkreettisempi vaikutus voisi olla sillä, että lähestymiskiellon rikkomisesta tuomittaisiin ankarampia seuraamuksia. Oikeuskäytännössä kyse on tällä hetkellä vähäisellä sakolla sovitettavasta teosta.

11. Ehdotuksen vaikutukset

-

12. Muuta

-

Mäkinen Katri
Asianajotoimisto Kati Mäkinen Oy - Olen antanut lausunnon Suomen
Asianajajaliiton rikosoikeuden asiantuntijaryhmän jäsenenä.